

Kur'an'da körlerin -ve genel olarak sakatların- hukukuna dikkatleri çekmek ve bunlara gösterilmesi gereken ilgiyi belirtmek üzere Abdullah b. Ümmü Mektûm'dan adı verilmeksizin "a'mâ" diye bahsedilir. Ancak Kur'an-ı Kerîm'de bu kelime daha çok "basiret körlüğü, düşünce kirliliği" anlamıyla kullanılarak bu tür körlüğün fertte ve cemiyette meydana getireceği tesirler anlatılır. İnsanın anlama gücüne hitap eden Kur'an, yaptığı çeşitli mukayeselerle onu bu önemli kabiliyetini kullanmaya teşvik eder ve ebedî kurtuluşunun bu özelliğinden iyi bir şekilde faydalanmasına bağlı olduğunu bildirir; sadece baştaki gözlerin değil, kalp gözünün de körelebileceğini ve bunun ötekenden daha tehlikeli olduğunu hatırlatır (bk. el-Hac 22/46). Kur'an'a göre asıl kör, görme duyusunu yitiren değil basiretini kaybeden ve gerçeği göremeyendir. Kalp gözünü açık tutan, aklını ve zihnini hakikat ve hidayeti bulma yolunda kullanan basiret sahipleriyle basiretsiz ve sapık kimseler arasındaki fark, görenle görmeyen, aydınlıkla karanlık, hayatla ölüm arasındaki fark kadar büyüktür (bk. Fâtır 35/19; el-En'âm 6/50; er-Ra'd 13/19).

Dünyada mânevî anlamda kör olan kimselerin âhirette de kör ve şaşkın olacaklarını bildiren (bk. el-İsrâ 17/72) Kur'an-ı Kerîm, ferdin yanında toplumun da basiretsiz, şuursuz, bilgisiz ve yolunu şaşırmış hale gelebileceğine işaret ederek a'mâlığın ferdî ve içtimâî yönleri bulunan bir hastalık olduğunu belirtir (bk. el-A'râf 7/64).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "a'mâ" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "a'mâ" md.; *Müsned*, I, 217, 309; III, 144; V, 258; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 120-121; Fahrreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XVII, 209; Ömer Rıza Doğrul, "Âmâ", *İTA*, I, 350-353.

AHMET SAİM KILAVUZ

□ FIKİH. A'mâlar bazı dinî ve hukukî konularda sağlıklı kimselerden farklı hükümlere tâbidirler. Bunları şöylece özetlemek mümkündür:

Dinî Hükümler. Hasta, yatalak ve diğer sakat kimseler gibi gözleri görmeyenler de cihadla mükellef değildirler. Aynı şekilde cemaate devam etmek, cuma ve bayram namazlarını kılmak, hacca gitmek gibi konularda da, ister karşılıksız ister ücretle olsun kendilerini götürececek bir kimse bulunsa bile, Hanefî mezhebine göre yükümlü değildirler. Bununla birlikte cuma namazını kılmaları

ları halinde öğle namazını eda etmiş sayılırlar. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleriyle Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise a'mâlar kendilerine yardımcı olacak birinin bulunması halinde söz konusu ibadetleri yapmakla mükelleftirler.

A'mânın ezan okuması câiz olup vaktin girdiğine dair kendisine yardımcı olunması halinde bu konuda kerahet de söz konusu değildir. Zira Hz. Peygamber'in müezzinlerinden İbn Ümmü Mektûm da a'mâ idi.

Hanefîler'e göre gözleri görmeyen kimsenin imamlık yapması tenzihen mekruhtur. Zira temizlik konusunda gereken titizliği göstermesi her zaman mümkün olmayabilir. Ancak imamlık yapacak kimseler arasında ondan daha ehil olan yoksa imamlık yapmasında herhangi bir mahzur söz konusu değildir. Şâfiî mezhebine göre ise imamlık konusunda gözleri görenle görmeyen arasında fark yoktur. Bazı âlimler, dış dünya ile ilgisinin daha az olacağı şeklindeki gerçeğe dayanarak a'mânın, bazıları da temizliğe daha çok dikkat edebileceği gerekçeyle sağlıklı kimsenin imamlığını daha faziletli saymaktadırlar. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre de a'mânın imamlığı câiz olmakla birlikte temizlik için gerekli titizliği gösterebilmesi bakımından sağlam kimsenin imamlığı tercih edilir.

A'mânın hayvan kesmesi, hata yapma ihtimali sebebiyle mekruh sayılmakla birlikte usulüne uygun şekilde kestiği hayvanın etinin yenmesinde bir mahzur görülmemiştir.

Hukukî Hükümler. İslâm hukukçuları-na göre a'mâlar devlet başkanlığı ve hâkimlik yapamazlar.

Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre, a'mâların duydukları sesin kime veya neye ait olduğunu teşhis ettikleri hususunda kesin kanaate sahip olmaları halinde akidlerde şahitlikleri geçerlidir. Hanefî mezhebinde, şahitlik konusunda hem tahammül hem de edâ ehliyeti için yani gerek hukukî işlem veya olayın meydana geldiği gerek bununla ilgili şahitlikte bulunulduğu sırada görmek şart olduğundan, a'mâların şahitliği hiçbir konuda geçerli değildir. Şâfiîler'e göre nesep sübûtu ve ölüm gibi duyma yoluyla şahitlikte bulunmanın câiz olduğu konularda geçerli olmakla birlikte fiilî ve sözlü tasarruflarda geçerli değildir. Aynı mahiyette Ebû Hanîfe'den gelen bir rivayet de vardır. Ebû Yûsuf'a göre ise duymaya dayanan konularda a'mâ-

ların şahitliği geçerli olduğu gibi akid veya olay sırasında sağlam olduğu halde daha sonra gözlerini kaybedenlerin şahitliği de muteberdir. Hanbelî ve Şâfiîler'e göre de olaydan daha sonra gözlerin kör olması şahitliğe engel teşkil etmez. Bir zina davasında şahitlik yapanlardan biri a'mâ ise suç sabit olmaz ve şahitlikte bulunanlara iftira (kazf) cezası uygulanır. A'mâların mahkemelerde vekâlette bulunabilecekleri ve tercümanlık yapabilecekleri konusunda âlimler arasında görüş birliği vardır. A'mâlar vasî ve nikâhta velî olabildikleri gibi güvenilebilir ve muktedir olmaları halinde vakfa mütevellî de tayin edilebilirler.

Ceza hukuku bakımından, göze yönelik haksız fiillerde kasıt unsuru bulunması ve kısas imkân ve şartlarının mevcut olması halinde, müslüman hukukçular genel olarak kısasın uygulanacağı görüşündedirler. Hata sonucu işlenen haksız fiillerde, kısas imkânının bulunmadığı veya mağdurun af yoluna gittiği durumlarda ise diyet ödenir. Tek göz için yarım, iki göz için tam diyet esas olmakla birlikte, suçlu veya mağdurun tek gözlü olması halinde bazı hukukçular tek göz için de tam diyet ödeneceği görüşündedirler. Gözün görme duyusunu tamamen yok etmeyen müessir fiillerde ise "hükümet-i adl" denilen bir tazminata hükmedilir.

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre kadın, çocuk, yaşlı ve yatalak kimseler gibi a'mâlar da bilfiil savaşmadıkça harpte öldürülmezler. Bu durumda olan gayri müslimlerden cizye de alınmaz. Şâfiî mezhebinde ise bu hüküm yalnız kadın ve çocuklar için geçerlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şirâzî, *el-Muhezzeb*, Kahire 1379/1959-60, I, 64, 75, 106, 116, 244; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 150, 259, 275; II, 121; VI, 266; İbn Rüşd, *Bi-dâyetü'l-müctehid*, I, 324; II, 373, 386-387; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 414; II, 193-194; VI, 717-719; VIII, 4-6; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Kahire 1378/1959, s. 250-253; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed Mutî el-Hâfiz), Dımaşk 1403/1983, s. 373; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, I, 392, 555; II, 154, 166, 459; IV, 33, 126, 199, 380, 600; V, 462, 476; VI, 323; Cezîrî, *el-Fikḥ 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Kahire 1392, I, 378, 380-381, 430-431, 633-636, 717-719; Ö. Nasuhi [Bilmen], "Âmâ", *İTA*, I, 353-354.

AHMET ÖZEL

AMÂ SÂDİK EFENDİ

(bk. MEHMET SÂDİK EFENDİ).